

Framtida odlingsmöjligheter

Om kultur som samhällsbyggande kitt

Elva Andreasson, fil. mag. i etnologi

Det finns antagligen lika många definitioner av ordet kultur som det finns människor. Kulturskola, arbetsplatskultur, kulturverksamhet för barn, kulturell mångfald, kulturliv och yoghurt med levande bakteriekultur. Ett ord får sin egentliga betydelse först när någon ger det ett innehåll och förankrar det i ett sammanhang. Den vanligaste tolkningen bland gemene man kanske är att kultur är ”konst, musik och teater” eller vad som i etnologiska kretsar benämns som kulturella uttryck eller yttringar.

Under arbetet med min etnologiska magisteruppsats *Kulturbegrepp och inflytande* i våras försökte jag kartlägga olika kulturbegrepp inom den kommunala kultursektorn. Uppsatsens empiriska material bygger på intervjuer med kulturchef, kommunanställda kulturarbetare och representanter ur Kulturnämnden i Trollhättan. I uppsatsen presenteras min teori att man kan dela in kulturarbetet i två olika diskurser, eller sätt att förstå världen på: ”kulturekonomisk” och ”kulturdemokratisk”. Dessa baseras på olika bakomliggande tankar om vad kulturen ska innehålla och vilken funktion den ska ha i samhället. Inom den kulturekonomiska diskursen används kulturen främst som en kommunalekonomisk motor. Denna diskurs är starkt förankrad i den framväxande regionalitet, som präglad svenska städer de sista tjugo åren. Konkurrensen mellan städerna har hårdnat och det gäller att utmärka sig på kartan. Kultur betraktas som en vara man köper och säljer. Exempelvis kallar sig Trollhättans kommun numera för Trollhättans Stad i marknadsföringssyfte. Man använder det statusfyllda begreppet ”kultur som lokaliseringsfaktor”, som bygger på idén att man genom ett rikt kulturutbud ska locka höginkomsttagare och företag till sig för etablering. Men ordet kultur kan också ges en betydligt vidare innebörd med en samhällsbyggande funktion. I denna tolkning ligger tyngdpunkten mest på det kommunikativa och det sociala.

Kultur som samhällsbyggande kitt

Enligt den kulturdemokratiska diskursen är kultur något som fungerar som ett samhällsbyggande kitt mellan människor, som gör att man känner samhörighet och tillit. Detta begrepp handlar mer om att se kultur i en vidare mening. Kulturen innefattar då alla sociala relationer och kulturella yttringar som på olika sätt fördjupar relationer mellan människor. Inför magisteruppsatsen intervjuades kommunala kulturarbetare som arbetar på Kulturbyrån och Magasin 15 i Trollhättan. Dessa bedriver olika typer av skapande verksamhet för barn och ungdomar, och kan hjälpa ungdomar att själva förverkliga egna kreativa idéer och projekt.

Inom den kommunala kulturverksamheten är den kulturdemokratiska diskursen i högsta grad närvarande. Odling, kreativitet, skapande, livskvalitet, delaktighet och kommunikation återkommer här som centrala teman. Den främsta målsättningen med arbetet är att skapa öppna och reflekterande människor som vågar och kan kommunicera. När det gäller kulturverksamheten för barn är huvuduppgiften att socialisera barnen till en värld av olika kulturella uttrycksätt. Förhoppningen är att ungdomar efter skoltiden ska få med sig ett filter ut i livet, som hjälper dem att *förstå* omvärlden och gör att de kan bli *förstådda* i omvärlden. En kulturarbetare som intervjuades menar att ”kommunikation är grundläggande för kulturen, och rätten till kultur i sin tur är grundläggande för demokratin”.

I boken *Med rörligt sökarljus. Den nya etnologins framväxt under 1960- och 1970-talen* skriver Åke Daun bland annat om hur det etnologiska kulturbegreppet utvecklades under dessa år. I ett anförande på Moderna museet år 1968 sade han att ”kultur är inlärd sätt att tillfredställa allmänmänskliga behov”. Enligt Daun är de grundläggande mänskliga behoven något som förenar alla människor:

- Behov av sociala kontakter
- Behov av omväxling i sinnesintrycken
- Behov av överblick och förståelse av de sammanhang vi lever i
- Behov av inflytande över de yttre villkor som reglerar vårt liv
- Behov av självkänsla och egenvärde

Dessa grundläggande behov kan nästan ses som en sammanfattande punktlista på vad man i Trollhättan försöker åstadkomma med det kommunala

kulturarbetet. Dauns provocativa resonemang väckte i slutet av 1960-talet stark genklang i vänsterpolitiska kretsar. Mycket i det kommunala kultur-demokratiska arbetet stödjer sig på gamla socialistiska önskningsar om att jämna ut klassklyftorna i samhället och att göra kulturen tillgänglig för alla. Dessa visioner kan sammanfattas med ett citat ur den etnologiska boken *Qultur som problem*. Här ger Sven B Ek en kärnfull beskrivning av vad kulturen skulle kunna åstadkomma i samhället.

Låt oss betrakta konstarterna som ett medel att vidmakthålla och fördjupa demokratin, medel att skapa människor med förmåga att reflektera, uppleva känslor och hysa medkännande på ett sätt som är förenligt med samhällets ideologi.

Ek menar att ”I stället för att önska oss stadsteater, opera, konsthall och museum i varje kommun bör vi ställa frågan ’vad är det vi behöver för att förbättra livskvaliteten i vår kommun och hur kan vi använda oss av konstarterna för att uppnå dessa förbättringar?’” Jag skulle dock vilja justera detta lite genom att belysa en potentiell fara med att låsa sig vid att man ska använda just konstarter för att uppnå detta syfte. Att värdera kulturer eller kulturyttringar är enligt ett kulturrelativistiskt synsätt omöjligt, eftersom varje kultur bör studeras utifrån sina egna premisser. Ur ett sådant perspektiv är graffiti precis lika värdefull kultur för dem som delar denna kulturuppfattnings värdegrund, som konst är värdefull kultur för dem som delar den etablerade konstvärldens. Kulturen är subjektiv och smaken för vad som är utvecklande och främjande för den sociala kommunikationen kan inte enbart utgå från de traditionella konstarterna. Det måste finnas ett utrymme för nyskapande, annars faller hela idén med kreativitet och demokratiarbete redan i planeringsskedet.

Kunskap som redskap

År 1938 presenterades den socialdemokratiska valbroschyren *Demokratisk Kulturpolitik*. I denna skriver Artur Engberg att ”Det centrala i kulturlivet är forskningen, sanningssökandet. Verkligheten måste uppdragas för att kunna behärskas. Det gäller både om materiens värld och andens. I och genom forskningen vidgas vår kunskap om tillvaron och klarläggs sammanhangen.” Sett genom diskursteoretiska glasögon kan det anses befängt

att leta efter någon definitiv sanning. Sanningen är då relativ och *ter sig* enbart som sann när man betraktar den utifrån den diskurs man själv ingår i. Men ändå kanske stycket kan innehålla något som är högst relevant i dagens globaliserade värld. För endast genom ökad förståelse för andras kultur kan väl motsättningen *vi* och *dom* överbryggas? Det gäller oavsett om man talar om invandrare och svenskar eller pensionärer och ungdomar. I detta sammanhang vill jag gärna citera Alf Arvidsson ur boken *Etnologi – perspektiv och forskningsfält*:

Begreppet kultur är också bra i den mening att gemensamma idéer och värderingar är något som måste odlas. En odling av växter frodas inte av sig själv, utan kräver kontinuerligt underhåll. På samma sätt är mänsklig kultur en ständigt pågående process där gemensamma idéer och värderingar upprätthålls genom att individer lever efter dem, och ger varandra bekräftelse på att värderingarna upprätthålls.

Kulturer kan inte ses som några fasta enheter som det riktigt går att ta på, peka ut eller samla in. Kultur handlar om att människor försöker skapa och upprätthålla meningsfulla sammanhang i det dagliga livet. Dessa ageranden är ofta gruppbaseade och för att försöka fånga in dessa mer eller mindre flyktiga meningsfullheter används beteckningen kultur. Olika kulturer kan delvis överlappa varandra och vara över- eller underordnade varandra. De kan utgöra del och helhet, vara avskilda från varandra och vara komplementära, eller stå i ett motsatsförhållande till varandra. Med andra ord kan man använda kulturbegreppet när det gäller alla möjliga relationer mellan grupper. Eftersom kultur kan användas för att beteckna vad en grupp har *gemensamt*, kan man också använda kultur i avgränsande syfte och beskriva hur en grupp *skiljer sig från* andra grupper. Okunskap är i många fall orsak till att det uppstår klyftor mellan ”oss själva” och ”dom andra”.

Odlingsmöjligheter för framtiden

Kunde vi bara försöka komma lite närmare varandra, kanske vi kan bemöta och bli bemötta med lite mer förståelse. Och får vi mer förståelse för varandra, kanske det som föreföll obekant och skrämmande inte upplevs som så farligt. Kanske kan vi vända på utvecklingen och återigen börja känna ett socialt ansvar för varandra. Men hur ska en sådan kulturdemo-

Illustration av författaren: "Triserande irisar" 2006.

kratisk utopi kunna bli verklighet i en värld där marknadsekonomins inflytande blir allt mer påtagligt, med regionalitet, och där kulturutveckling och kreativitet ofta väntas gå i hand i hand med tillväxt? Vad kan man rent konkret göra, om man står på en kulturarbetares verkstadsgolv och vill försöka åstadkomma en sådan odling?

Mölnåls Museum driver projektet "Vem är du – vem är jag?". Detta bygger på att skolbarn får gå hem och välja ut familjens emotionellt värdefullaste föremål. Föremålen samlas in och ställs ut på museet tillsammans med barnens skriftliga motiveringar för valet av föremål. Vid en inledande vernissage inbjuds alla berörda barn och föräldrar och tar del av varandras tankar och känslor. På museet anser man att det är viktigt att barnens utställning ges samma status som de permanenta. Barnens föremål och texter ska inte presenteras på några vingliga skärmväggar, utan deras saker ska också visas i snickrade montrar med glas och belysning. Under högtidliga former invigs sedan utställningen av de berörda barnen och anhöriga. Enligt museipersonalen är dessa träffar väldigt känsloladdade och

bjuder både på glada och sorgsna tårar. Att få ta del av andras berättelser och livserfarenheter satte spår i minnet hos de flesta besökarna en lång tid framöver, vuxna som barn. Projekt som ”Vem är du – vem är jag” har en kärna som bygger på att alla deltagare tilldelas samma status och tar dem på lika stort allvar.

I sammanhanget kan även nämnas projektet ”Minnenas galleri”, som undersöktes av etnologen och forskaren Kerstin Gunnemark. Detta bygger på att olika skåp framställs enligt ett antal olika teman, som ”femtio-tals-skåp” eller ”semesterskåp”. Dessa byggs i trä, målas och dekorerats och förses med olika föremål som är tidstypiska för olika teman. Syftet är sedan att dessa sedan ska skickas ut till grupper på olika äldreboende, för att främja den sociala utvecklingen. Genom att träffas i små grupper tillsammans med äldreboendets personal som har utbildats inom projektet, skapas intima mötesplatser. Genom att se och få känna på föremålen, kan de äldre återknyta gamla minnen med nya. Tack vare träffarna skapas värdefulla tillfällen för nya kontakter, som kanske inte annars skulle ges. Jag minns särskilt när Gunnemark på vår grundkurs i etnologi föreläste och visade bilder från projektet. Vi fick veta att vid en minnesskåpsträff där temat var ”Födelsedag” bjöds deltagarna på kaffe och prinsessstårta. Jag minns att jag tänkte att det måste vara fruktsamt att på detta sätt kombinera olika flerdimensionella upplevelsemetoder. Inte nog med att en deltagare kanske känner igen ett föremål som han eller hon själv har fått i present som ung – dofter och smaker kan ju framkalla minnen som legat orörda i årtal.

I mina ögon representerar dessa arbetssätt just ett bredare och mer demokratiskt sätt att se på kultur, där huvudsyftet är att ge näring till en mänsklig odling av kommunikativa relationer och människors möjlighet till självutveckling. Tankarna förs återigen tillbaka till Åke Dauns ord tidigare där han beskriver de grundläggande behov som förenar alla människor: sociala kontakter, omväxling i sinnesintrycken, självkänsla och egenvärde, behov av överblick och förståelse av de sammanhang vi lever i samt behov av inflytande över de yttre villkor som reglerar vårt liv. För att kunna uppnå dessa mål, förutsatt att vi vill att det ska vara våra mål, tror jag att ett aktivt kulturdemokratiskt kulturarbete har mycket att tillföra. Särskilt om man ser till möjligheten att bygga broar av förståelse för medmänniskor med annan bakgrund. För endast genom ökad förståelse för den egna och andras kultur kan väl motsättningen mellan *vi* och *dom* överbryggas?